
A Lockhart-összeskuvés

A kötet szerzője, *Jonathan Schneer* amerikai történész, a Georgia Institute of Technology emeritusz professzora. Britannia történelmével foglalkozik. Fontosabb munkái: *London 1900*, *The Balfour Declaration*, *Ministers at War – Winston Churchill’s War Cabinet* és *The Lockhart Plot*. Schneer könyve elején, a XXI–XXIII. oldalon előrebocsátja, hogy ezt az összeesküvést brit, francia és amerikai ügynökök szőtték 1918 tavaszán és nyarán. Céljuk Lenin és Trockij meggyilkolása, a kommunista rendszer megbuktatása és a világháború folytatása volt Németország ellen. Mivel mindenki félt a leleplezéstől, a résztvevők titokban dolgoztak, nem maradtak utánuk levelek, dokumentumok. Az orosz titkosrendőrség levéltári anyagai zároltak, a korabeli újságok riportjai pedig megbízhatatlanok. Ezért Schneer úgy véli, könyve kísérlet az orosz történelem egy rendkívüli, thriller-számba menő epizódjának feltárására, amely tele van hőstettekkel, intrikával, csalással, románccal, erőszakkal és tragédiával.

1918 januárjában Bruce Lockhartot a brit kormány Moszkvába küldte Leninnel, Trockijjal tárgyalni. Az intelligens fiatalember Skóciában született, apai ágon egy malajziai gumiültetvényben volt érdekelt a család. Tanulmányait Edinburgh-ban kezdte, majd Berlinben és Párizsban folytatta, megtanult németül, franciául. Néhány év múlva már hat-hét nyelven beszélt, kitűnő volt a memóriája. Malajziában elsajátította a maláj nyelvet, és sikeresen megnyitott egy új gumiültetvényt. Skóciában sikeres konzuli vizsgát tett, és alkonzuli állást kapott Moszkvában. Még otthon megismerkedett egy ausztráliai lánnyal, Jean Turnerrel, akit egy év múlva feleségül vett. Lockhart mindent élvezett Moszkvában: a vodkát, a kaviárt, a szánkózást, az Ermitage-t, a gazdagok meghívásait. Kapcsolatba került cári tisz-

tekkal, kadétokkal, a szocialista forradalmi párt tagjaival és liberálisokkal egyaránt. Tökéletesen megtanult oroszul. A fiatal diplomata a baloldallal szimpatizált, de a bolsevikok agitációját „kártékonynak és veszélyesnek” tartotta (13. o.). Jelentéseit Balfour külügyminiszter és Lloyd George miniszterelnök is olvasta. Így történt, hogy rövid időn belül moszkvai főkonzullá nevezték ki. Még nem volt 30 éves.

1917 februárjában kitört a forradalom. A cár lemondott, ideiglenes kormány alakult. Lockhart a nagykövet utasítására a feleségével együtt visszautazott Angliába. A novemberi forradalom kitörése után ismét Oroszországba küldték nem hivatalos követként – hasonló státusban, mint amit Maxim Litvinov töltött be Londonban. Az volt a feladata, hogy rávegye a bolsevikokat, folytassák a háborút Németország ellen; és olyan békét kössenek majd, amely nem sérti a brit érdekeket. Pétervár ekkorra káoszba süllyedt. Nem jártak a villamosok, a megállóknál arisztokraták cserélték értékeiket ennivalóra. A lakásokban nem volt fűtés. Az utcákon banditák garázdálkodtak. Lockhart értelmes, céltudatos társakat gyűjtött maga köré. A csoporthoz tartozott Raymond Robins, az Amerikai Vöröskereszt tábornoka, Arthur Ransome újságíró, Garstin kapitány, a brit követség propaganda hivatalának tagja. Ők hárman lelkesedtek a bolsevik eszméért, Cromie kapitány, a tengerügyi attasé ellenben nem. 1917 végén az orosz balti flotta felrobbantását tervezte. Lockhart társai Cromie kivételével mind idealisták voltak. Azt hitték, hogy a szövetségesek és a bolsevikok együtt tudnak működni. Az ellenforradalmi erők a Don és az észak-kaukázusi régióban gyülekeztek Kalegyin, Kornyilov, Alexejev és Gyenyikin cári tisztek parancsnoksága alatt. A brit kormány sem volt egységes. Alex Proctor kapitány azt tervezte, hogy elfoglalnak három orosz kikötőt, és Vlagyivosztokból a japánokkal együtt Vologdába vonulnak, Murmanszkból és Arhangelszkből pedig a francia és brit csapatok érkeznek meg Vologdába. A két csapat, a hozzájuk csatlakozó orosz katonák tízezreivel együtt megindulhat nyugat felé a németek ellen, útközben pedig kiverik Pétervárról és Moszkvából a bolsevik rezsimet.

1917. december 22-én szovjet-orosz–német béketárgyalás kezdődött Breszt-Litovszkban. Németország magának követelte a balti or-

szágokat, és egyéb területeket déli irányban. Azt akarta, Oroszország fegyverezze le a hadihajóit a Fekete-, Balti és Északi tengeren; ismerje el Ukrajnában a német bábkormányt; vállaljon bizonyos kereskedelmi kötelezettségeket; és fizessen hatmilliárd német aranyárka kártérítést. Ezek a követelések válságot okoztak a Bolsevik Pártban. Németország közben újabb csapatokat küldött Oroszországba. Ezek már Pétervár közelében voltak, a lakosság felszabadítóként várta őket. A külföldi követségek szintén evakuálták a munkatársaikat. Lockhart, Ransome, Robins, Garstin és Cromie viszont maradtak. Lockhart szerint a briteknek a bolsevikokat kell támogatniuk a németekkel szemben, Alfred Knox, Balfour és Lloyd George ellenben az anti-kommunistákat segítették volna. Lenin javaslatára a bolsevikok elfogadták a breszt-litovszki feltételeket, mert az országnak nem volt ereje ellenállni, és 1918. március 3-án aláírták a békét.

Lockhart és Moura Benckendorff 1918. február elején találkoztak először. Moura egy gazdag, művelt jogász leánya volt, ő maga is beszélt angolul, franciául, németül, és Djon von Benckendorff orosz diplomatához ment feleségül, két gyermekük született. Moura a fővárosban a Vörös kereszt ápolónőjeként dolgozott, megismerkedett Garstinnal, Cromie-val. Pétervári szalonjában magasrangú diplomaták, tisztek fordultak meg, s az intelligens háziasszonyról feltételezték, hogy a németek, esetleg az oroszok besúgója. Djont lesújtotta a cár bukása, és visszavonult vidékre két gyermekükkel. Moura viszont Pétervárott maradt, az anyai érzések nem voltak erősek benne. A férjétől is eltávolodott. Ekkor találkozott Lockharttal. A férfi sűrű levelezésbe kezdett Mourával. Az ellenforradalom és szabotázs elleni harc bolsevik szervezete, a Cseka 1917. december 23-án alakult meg Felix Dzerzsinszkij vezetésével. A Cseka főhadiszállása Moszkvában, a Ljubjankán volt. Dzerzsinszkij ezerszámra írta alá a halálos ítéleteket, helyettese, Jacov Petersz úgyszintén. Élet-halál urai voltak.

Lockhart áprilisban szakított a brit–bolsevik együttműködés gondolatával, és elfogadta Proctor tervét. A három város elfoglalása és a balti flotta lerombolása ügyében már az antibolsevikokkal próbált összefogni. A Britanniából érkezett hírszerző tisz, Sidney Reilly ha-

tására még inkább jobbra tolódott a gondolkodásában. Reilly oroszországi lengyel zsidó volt, 6–7 nyelven beszélt, foglalkozott olaj- és fegyverkereskedéssel, dolgozott a brit, orosz és német titkosszolgálatoknak. Oroszországban öt-hat álnéven szerepelt. Meggyőződéses antikommunista volt. Lockharttal orosz katonaságot akartak toborozni a három orosz város elfoglalására. 1918 elején szövetséges és japán csapatok vonultak be Vlagyivosztokba, ezután brit és szövetséges csapatok foglalták el Murmanszkot, és Arhangelszkben csatlakoztak Poole tábornokhoz. Úgy képelték, hogy útközben az oroszok ezerszámra csatlakoznak hozzájuk, aztán Kornyilov önkénteseivel egyesülve támadnak a németekre. Közben gondok adódtak. A japánok bevonulását Wilson ellenezte, ezért angol–francia intervencióra, vagy a csehszlovák légióra lett volna szükség. A fehérek tábornokai, Alekszejev és Kornyilov gyors egymásutánban meghaltak. Közben nyilvánvalóvá vált, hogy az oroszoknak nincs hadseregük, amivel ellenálljanak a német invázióknak, a németek pedig nem támadnak, mert szükségük van minden katonára a nyugati fronton. Így a balti flotta elsüllyesztése és a szövetségesek behívásának terve okafogyottá vált. A tervek meghiúsulásával Lockharték alól kicsúszott a talaj. Ráadásul Robins és Ransome ellenezték a bolsevikok megbuktatását. Lockhart, Garstin és Cromie ennek ellenére tovább szervezték az intervenciót. „Legalább két hadosztályt” kértek a szövetségesektől. De Poole amerikai főkonzul, Fernand Grenard, a francia konzulátus tagja, és Josef Noulens, francia nagykövet támogatta őket. Csatlakozott hozzájuk Borisz Szavinkov, egy valódi terrorista, 2-5 ezer emberével, akik Lenin és Trockij meggyilkolására készültek. Lockhart komolyan szervezkedett: pénzt juttatott jobboldali szocialistáknak; utasította Cromie kapitányt, hogy tegye tönkre az oroszok flottáját. Szervezte, hogy Poole erőiből, plusz két hadosztályból, továbbá Szavinkov felkelőiből ellenforradalmár hadsereg jöjjön létre Arhangelszkben. Ezt az erőt segíti majd a szövetségesek támadása. Lockhart további pénzt kért Londontól, és – mai értékben – 1 375 000 fontot kapott. Szavinkov arra készült, hogy a szövetségesek partraszállásakor minden bolsevik vezetőt megölnek. Lockhart nem értette meg, hogy a nyugati frontról nem tudnak elvonni „két hadosztályt”,

és hogy a csehszlovák légióra sem számíthatnak. A brit kormánytól ugyan sosem kapott utasítást a bolsevikok elleni szervezkedésre, de úgy gondolta, Lloyd George és Balfour ezt várják tőle. Közben április óta nagyon közel kerültek egymáshoz Mourával. Hogy tudott-e az asszony Lockhart titkos tevékenységéről, ezt homály fedi. Májusban Lockhart a felesége látogatását azzal hátrította el, hogy veszélyes Oroszországba jönni. Közben Mourával operába, éttermekbe jártak, szórakoztak. A szerelmespár néhány napot együtt töltött Pétervárott, majd Moszkvában újra találkoztak. Lehet, hogy közben Moura kémkedett Ukrajnában. Vannak erre utaló feljegyzések, de Moura lánya szerint nem volt kém az édesanyja.

1918. július 6-án a baloldali eszerek megölték Mirbach német nagykövetet. A felhasznált bombát a francia követtől kapták, akivel Reilly együttműködött, Lockhart pedig pénzt adott a merénylőknek, tehát veszélyben voltak. Lockhart úgy látta, itt a cselekvés ideje, el kell foglalni a három várost. Az volt a baj, hogy sem Szavinkovot, sem Lockhartot nem értesítették, hogy az akciót elhalasztották, mivel Poole tábornoknak a csehek nélkül nem volt elég embere. Szavinkov Jaroslávban, Ribinszkben és Muromban felkelést robbantott ki, de sem a fehér sereg, sem a szövetségesek nem érkeztek meg. Lockhart kétségbeesetten látta, hogy a vörösök elfoglalták Jaroslávot. Szavinkovéknak rejtőzködniük kellett. E kudarcok közepette Lockhart hazárdjátékba kezdett a Cseka szeme előtt. Szövetkezett a francia Fernand Grenarddal, és nagy összegeket adtak az antibolsevik Nemzeti Központnak, Alekszejev tábornoknak és Szavinkovnak. Lockhart most a csehek helyett a húszezer fős Lett Lövészbrigádöt akarta megnyerni az ellenforradalom számára. Peterszék tudták ezt, ezért Dzerzsinszkij parancsára Jan Avotin beszervezett két lettet, Jan Buikiszt és Jan Szprogiszt, hogy férkőzzenek be Szavinkovék közé, és csaljanak ki Cromie-től egy Lockhartnak címzett levelet. Eközben a szövetséges diplomaták Vologdába menekültek, hogy onnan elhagyhassák az országot. Letartóztatták a szövetséges tisztviselőket. Lockhartot védte a diplomáciai mentesség, de csak ideig-óráig. Cromie kapitány csak a háztetőn keresztül tudott elmenekülni. Lenin bejelentette, hogy senki sem hagyhatja el az országot. Ezalatt Poole

tábornok mégis kapott segítséget: 600 brit tengerészt, 900 francia gyarmati katonát és 1200 szerbet. Ezeket elküldte Vologda irányába. Még mindig remélte, hogy oroszok ezrei fognak csatlakozni hozzájuk, és megérkeznek a csehek is. Ehelyett a vörös gárdák robbantgatták az utakat, hidakat, segítség pedig sehonnan nem érkezett.

Ezalatt Lockhart és Moura élték a szerelmesek életét, kéz a kézben sétálgattak, mit sem törődve összeesküvéssel, fenyegetettséggel. Júniusban Moura terhes lett. A pár elhatározta, hogy Lockhart visszatér Londonba, mielőtt a bolsevikok letartóztatnák, Moura pedig hazautazik Jendelbe a férjéhez, úgy intézi, hogy Djon azt higgye, a születendő gyerek az ő gyermeke, azután elhagyja őt, és Stockholmban fogja várni Lockhartot. A németek közben elfoglalták Észtországot, és beköltöztek a házukba. Moura – feltehetőleg elérte, amit akart –, és visszautazott Lockhartoz. Amint Poole tábornok elfoglalta Arhangelszket, mindenki azt várta, a bolsevikok ellen támad. Lockhart maga is így gondolta. Amikor rádöbbedt, hogy Poole-nak milyen jelentéktelen a hadereje, elvesztette minden reményét, hogy az intervenció sikerülhet. Ekkor lépett be hozzá a két lett, Szprogisz és Berzin. Lockhart azt hitte, a Lett Lövészbrigád segítségét hozták. Az összeesküvés ekkor bontakozott ki. Lockhart ezen a két augusztusi héten néhány társával együtt más útra próbálta terelni a világtörténelmet. A részletekről azonban nem maradtak feljegyzések. Berzin és Szprogisz megjelentek Lockhartnál Cromie levelével, és a brit diplomatának nem volt gyanús a két ember. Ezalatt Poole nagyobb katonai segítséget kért Londontól, és Lockhart is hasonló kéréssel fordult a francia főkonzulhoz. Lockhart a két lettet Poole-hoz küldte Arhangelszkbe. Ezzel elindította a cselekményeket, és letagadhatatlanná vált, hogy Lockhart és Grenard az ellenforradalmárok mellett áll.

1918. augusztus 17-én Lockhart átadott Reillynek és Berzinnek előlegképpen 700 000 rubelt (kb. 481 ezer font). Ennek egy része a franciáktól, másik része az amerikaiaktól származott. Grenard tábornok Párizstól mérget és gombát kért, hogy elpusztítsák a lábasjószágot és a gabonát, így növeljék az élelemhiányt. Reilly most már átvette Lockharttól az irányítást: Berzinnek két ezred lett katonával

Vologdába kellett mennie, és át kellett adnia a várost Poole-nak. Azt tervezték, hogy ezalatt Moszkvában lázadást szítanak, Lenint és Trockijt Reilly és a lett lövészek letartóztatják, kivégzik, elfoglalják az állami bankot, a telefon- és távíróközpontot, a vasúti vonalakat, és várják Vologda irányából a szövetségeseket. Lockhart és Reilly Jugyenyics 60 ezer fehérgárdistájára is számított. Berzin és Szprogisz pedig felderíti Mitkino állomás körülményeit, ahol kincstári aranyat őriztek. Ezt elkobozták volna. Reilly augusztus 25-re találkozót szervezett brit, amerikai és francia vezetők számára az amerikai konzulátusra. Ezt Marchand francia újságíró jelentette Dzerzsinszkijnek. Augusztus 27-én Berzin bement Dzerzsinszkijhez a Lubjankára, de valaki meglátta, és szólt Reillynek. Petersz is értesült a lebukásról, de nem tudta időben figyelmeztetni Berzint, aki Pétervárott elment a megadott címre, és megtalálta Reilly iratait és Kalamatiano búvóhelyének címét. Ez még egy szál volt, ami a Csekát Lockharthoz vezette. Ekkor Dzerzsinszkij Leninnel egyetértésben táviratot küldött szét minden Cseka-vezetőnek, hogy készüljenek fel, mert ellenforradalmárok fenyegetik Moszkva rendjét. Augusztus 28–29-én Reilly találkozott Cromie-val, aki az orosz balti tengeri flotta elpusztítását, az arhangelszki szovjet megdöntését tervezte, majd felkelésekre készült Pétervárott és Moszkvában. Cromie beavathatta a konspirációba Berzint, Szabirt és Engelgardot is, holott ők mind árulók voltak. Szabir egy hadosztály fehérgárdistát ígért, Engelgardt pedig 60 ezer finn fehérgárdistáról és 25 ezer lettről beszélt. Cromie úgy látta, velük már megvalósíthatja a tervét. Pétervárott időközben a britek és franciák rettegtek a letartóztatástól. Nem telefonálhattak, nem utazhattak el. Cromie maga is rejtőzködött. Várták Poole százezer emberét, holott tízezerre sem volt. Augusztus 24-én Engelgart és Szabir Dzerzsinszkijnél jártak, és beszámoltak a kialakult helyzetről. A Cseka-vezetőnek már szinte minden a kezében volt Lockhart összeesküvéséről. Ekkor azonban váratlan dolgok történtek.

Augusztus 30-án egy Leonyid Kannegisszer nevű fiatalember lelötte Mojszej Urickijt, a pétervári Cseka elnökét, mert úgy tudta, Urickij ölte meg a legjobb barátját. A magányos merénylőt biciklis hajsza után elfogták. Ugyanezen az estén Lenin beszédet mondott

a Michelson fegyvergyár munkásai előtt Moszkvában. Mielőtt be-
szállhatott volna az autójába, a félig vak Fanni Kaplan rálőtt. Lenin
súlyosan megsebesült. A vörösgárdisták letartóztatták mások mellett
Kaplant is. Dzerzsinszkij arra a következtetésre jutott, hogy az Uric-
kij és Lenin elleni merénylet kapcsolatban lehet Lockhart és Cromie
szervezkedéseivel. Elhatározta, hogy véget vet a dolognak. Ezalatt
a Cseka pincéjében hárman is faggatták Fanni Kaplant, aki annyit
mondott, hogy meg akarta ölni Lenint, mert árulónak tartja. Ugyan-
ezen az éjszakán Jakov Petersz parancsára a csekisták megrohanták
a francia konzulátust, és letartóztatták, akit elértek. Pétervárott a
Cseka a brit konzulátusra rontott be, Cromie azonban ismét elmene-
kült. Másnap Cromie bement a konzulátusra, és a csekisták megöl-
ték. Ezen az éjszakán letartóztatták Lockhartot, Hickset és Mourát. A
két férfit szembesítették Fanni Kaplannal, de a nő egyetlen szót sem
szólt. Lockhartot Petersz hallgatta ki, de ő megtagadta a vallomást.
A két férfit még aznap éjszaka elengedték. Mourát szintén kihall-
gatták a Butyirkában, ő sem beszélt. Ha valóban a Csekának dolgo-
zott volna, akkor elengedik. Néhány nap múlva átvitték egy egyszem-
élyes zárkába. Az izgalmak következtében elvesztette születendő
gyermekét. Lockhart és Hicks tudták, hogy az összeesküvésüket le-
leplezték, de a két lettre még most sem gyanakodtak. Szeptember
4-én a *Petrograd Pravdában* megjelent Dzerzsinszkij nyilatkozata:
„Angol–francia kapitalisták és felbérelt gyilkosaik egy sor terrorista
kísérletet szerveztek a munkások kormánya ellen.” Lockhartra biztos
letartóztatás várt, ezért önként bement Peterszhez, és a Ljubjankába
zárták. Most kezdett komolyan félni.

A Cseka felgöngyölítette a szálakat. Sok embert letartóztatott, de
Verhamont nem találták. A norvégok diplomáciai védelmet biztosí-
tottak annak, aki bejutott az épületükbe. Grenardnak és Lavergnek
sikerült a norvég követségre menekülni. Kalamatianonak nem, őt el-
fogták. Reilly titkárnököt is letartóztatták, de sem Reillyt, sem George
Hillt nem találták. Reilly az újságokban látta a Lockhart és a saját
nevét, ezért valami búvóhelyre menekült. Hill bejutott az amerikai
konzulátus épületébe. A Cseka ezeket tartóztatott le, sok embert
agyonlőttek. A vörös terror kezdetét vette. Dzerzsinszkij, azaz Vas

Félix utat nyitott a vérözönnök. Ami 1918. augusztus 30. után következett, maga volt a borzalom. Moszkvában és Pétervárott összeszedtek minden 15–48 éves brit és francia férfit, és túsul tartották őket. A népesség egész csoportjait tartóztatták le, különösen a burzsoázia és a volt katonatisztek közül. Zinovjev kijelentette, Szovjet-Oroszország 100 milliós népességéből 10 milliót meg kell semmisíteni. A meggyilkoltak számát néhány ezertől sok ezerre becsülik. Poole és más diplomata is tiltakoztak, de hiába. Reillyt halálra keresték. Hill egy bordélyházban, majd egy szovjet tisztnél bújkált. Azután hamis útlevéllal papnak öltözve Pétervárra ment, onnan Tallinon át kijutott Svédországba. A holland konzul közbenjárt Csicserin helyettesénél Lockhart érdekében. Ez az utolsó pillanatban történt, egyébként a diplomatát kivégezték volna.

Lockhartot közben átvitték a Kremlbe, egy helyiségbe került Jan Szprogisszal, de nem mertek egymáshoz szólani. Később Lockhart és Moura között maga Petersz vitte-hozta a leveleket, és hamarosan szabadon engedte az asszonyt. Moura meg is látogathatta Lockhartot, és híreket csempészett be hozzá. Ismét felmerül a gyanú, hogy Moura szerelme megmentése érdekében kiegyezett a Csekával. Lockhart Mourától tudta meg, hogy az iratait a holland nagykövetség épületébe menekítették. Petersz felajánlotta Lockhartnak, hogy maradjon Moszkvában, lesz munkája, és élhetnek boldogan Mourával, de Lockhart nem fogadta el. A brit külügyminisztérium, hogy mentse Lockhartot, letartóztatta Litvinovot és néhány társát, és további 25 orosz. Ezután Balfour és Csicserin megszervezték a túsók cseréjét: Bergennél a két csoport egyszerre lépte át a határt. Lockhartot vörösgárdisták kísérték a Nyikolajevszkij állomásra, a férfi felszállt a vonatra, Moura egyedül maradt.

Epilógus. A Lockhart-összeesküvés bukásával a szövetségesek ellenforradalmi beavatkozásának lehetősége végképp elveszett. A harcoló felek nyugaton tűzszünetet kötöttek november 11-én, és már nem volt szükség többé a keleti frontra. 1919 elejére a legtöbb intervenció csapata elhagyta Oroszországot. A Csehszlovák Légiónak 1921-ben, a japánok pedig 1922-ben távoztak. Szovjet-Oroszországban a Lockhart-összeesküvés pere 1918. november 29-dikén kezdődött.

Húsz vádlott volt jelen, de a négy főbűnös, Lockhart, Reilly, Verhamon és Grenard már biztonságban voltak hazájukban. Az ügyüket távollétükben tárgyalták volna, bűnösségük és halálos ítéletük előre eldöntött tény volt. Petersznek alig volt bizonyítéka Lockhart ellen, mert ő az iratait elrejtette. Kalamatianót halálra ítélték, végül hazarendték az Egyesült Államokba. Fride tábornokot kivégezték. Hét résztvevőt öt-öt év kényszermunkára ítélték. Szprogiszt az oroszok el akarták engedni Angliába, ő azonban eltűnt, talán agyonlőtték. Garstint augusztusban Poole csapatai és a bolsevikok közti véres harcban halálos lövés érte, 28 éves volt.

Bruce Lockhart néhány évig kereskedelmi titkárként dolgozott Prágában. Összebarátkozott Masarykkal, Benessel. Keményen ivott, night clubokat, kabarékat látogatott, eladósodott. Beteg volt, a feleségét és kisfiát sem látogatta. 1918-ban majdnem megfordította a világtörténelem menetét, most mégsem tudott kilábalni a gödörből. Egy darabig újságíróként dolgozott, a Brit ügynök című könyvével sikert aratott (1932). Azután abbahagyta az írást is. A felesége idegbeteg lett, 1937-ben elváltak. Lockhart Tommynál, Rosslyn earlje feleségénél keresett vigasztalást. Áttért a katolikus hitre. Tommy bevezette a magas társaságba, bemutatta a későbbi VIII. Edward királynak is. 1942-ben érdekből elvette a titkárnőjét, Mollie Bucket. A II. világháború idején Nagy-Britanniát képviselte a száműzött csehszlovák kormányznál, és főigazgatója volt a Háborús Ügyek Végrehajtó Hivatalának. Ez irányította a propagandát az ellenséges országokban. Nyolcezer emberrel dolgozott. A világháború végén lemondott minden kormányzati tevékenységről. Először Edinburgh-ba, majd Cornwallba költöztek Mollie-val. Lockhart egyre depressziósabb lett. Gyakran meglátogatta a Londonba költözött Mourát. Súlyosbodott a demenciája, 1970-ben halt meg. Moura egyébként Gorkij titkárnője, fordítója, szeretője lett, azután H. G. Wells-szel élt együtt. Négy évvel élte túl Lockhartot.

A szerző zárszavában utal rá, hogy a történet a szerelem, a románc és idealizmus története, amelyben végül az érzelmek, remények mind elhaltak. Lockhart őszintén hitte, hogy a brit–bolsevik együttműködés mindkét félnek kedvez. Ezzel szemben Dzerzsinsz-

kij és Petersz módszeres terrort vezetett be, hogy megmentse a szovjet államot. Lockhart és társai azt remélték, az összeesküvés fordulópontot hoz Oroszországban, sőt a világtörténelemben is, de nem így történt. A recenzens 100 év távlatából visszatekintve nem érti, hogyan lehettek az összeesküvők annyira naivak, hogy az éber és irgalmatlan Cseka szeme előtt a rendszer megdöntésére szervezkedtek, és viszont: hogy történhetett, hogy a kegyetlen Cseka Lockhartot és néhány társát kiengedte Oroszországból. Jonathan Schneernek ezt a rendkívül érdekes, igen izgalmas könyvét jó szívvvel ajánlhatjuk az olvasók figyelmébe. A Lockhart-összeesküvés szereplőiről a szerző a kötet elején néhány fontos tudnivalót közöl (XI–XX. o.). A fontos szereplők fényképeit is tartalmazó kötet végén jegyzetek (a 292–315. o.), bőséges bibliográfia (318–326) és névmutató (327–340) igazítja el az érdeklődőt.

Jonathan Schneer: *Love, Betrayal, Assassination and Counter-Revolution in Lenin's Russia* (Szerelem, árulás, gyilkosság és ellenforradalom Lenin Oroszországában) Oxford University Press, Oxford, 2020. 340 o. ISBN-978-0-19-885298-8

Fodor Mihályné